

УДК 561.33.18

ТРЕНІНГОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МЕНЕДЖЕРІВ

Чорногор Н.О., здобувач

*Кіровоградська льотна академія національного авіаційного університету,
вул.Добровольського, 1, м.Кіровоград, Україна*

Cornogor@bk.ru

Стаття присвячена актуальному напрямку формування комунікативної компетентності в менеджерів у процесі професійної підготовки. Розкриваються поняття комунікативної компетентності менеджерів у процесі професійної підготовки. Запропонований механізм формування комунікативної компетентності менеджерів шляхом впровадження тренінгових технологій як сучасного світового педагогічного інструментарію. Визначається необхідність вирішення протиріччя між вимогами сучасних організацій до комунікативної компетентності менеджерів і невідповідним методичним наповненням навчальних програм і технологій навчання, що здійснюють формування й розвиток комунікативної компетентності майбутніх менеджерів.

Ключові слова: комунікація, комунікативна компетентність, професійна підготовка, технологія, тренінг, тренінгова технологія.

ТРЕНИНГОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ МЕНЕДЖЕРОВ

Чорногор Н.О.

*Кіровоградская летная академия национального авиационного университета,
ул. Добровольского, 1, г.Кіровоград, Украина*

Cornogor@bk.ru

Статья посвящена актуальному направлению формирования коммуникативной компетентности у менеджеров в процессе профессиональной подготовки. Раскрываются понятия коммуникативной компетентности менеджеров в процессе профессиональной подготовки. Предложенный механизм формирования коммуникативной компетентности менеджеров путем внедрения тренинговых технологий как современного мирового педагогического инструментария. Определяется необходимость разрешения противоречий между требованиями современных организаций к коммуникативной компетентности менеджеров и несоответствующим методическим содержанием учебных программ, а также технологий обучения, осуществляющих формирование и развитие коммуникативной компетентности будущих менеджеров.

Ключевые слова: коммуникация, коммуникативная компетентность, профессиональная подготовка, технология, тренинг, тренинговая технология.

THE TRAINING TECHNOLOGIS AS A BASE OF FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE IN THE PROCESS OF MANAGERS'S PROFESSIONAL LEARNING

Chornohor N.O.

*Kirovograd flight academy of National aviation university,
Dobrovolskiy str. 1, Kirovograd, Ukraine*

Cornogor@bk.ru

The article is devoted to the direction of formation of communicative competence of managers in training. The notion of communicative competence of managers in training. The proposed mechanism of formation of communicative competence of managers by implementing training technologies of the modern world as a pedagogical tool. Determined by the need to resolve the contradiction between the demands of modern organizations

in the communicative competence of managers and methodical inappropriate curriculum content and teaching technologies, carrying out the formation and development of communicative competence of the future managers.

Teaching practice now intensified the problem of search and use of innovative technologies in the training of managers. Strong orientation of national education for entry into the world educational space has led to the exacerbation of attention to matters of vocational training managers to rethink the objectives, content, principles, tools and methods of teaching. Theoretical and practical studies in this field focused on the search for new models and technologies of learning, promoting the fullest implementation of the identification and social developmental potential as professional competence.

Key words: communication, communicative competence, training, technology, training, training technologies.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Педагогічна практика сьогодення активізувала проблеми пошуку та використання інноваційних технологій у процесі підготовки менеджерів. Посилена орієнтація системи вітчизняної освіти на входження у світовий освітній простір зумовила загострення уваги до питань професійної освіти менеджерів, переосмислення цілей, змісту, принципів, засобів і методів їх навчання. Теоретико-практичні дослідження в цій сфері націлені на пошук нових моделей і технологій навчання, які сприяють найповнішому виявленню та реалізації соціально розвиваючого потенціалу як професійної компетентності.

Аналіз досліджень та публікацій. У сучасній психолого-педагогічній літературі навчати комунікативній компетентності пропонується не тільки традиційними методами, а й інтерактивними технологіями, зокрема, застосовуючи тренінги, спрямовані на різнобічний розвиток компетентності в умовах взаємодії. Тренінгові технології навчання комунікації в системі підвищення кваліфікації широко описані в роботах Ю.М. Жукова, М.В. Кларіна, А.П. Панфілової, Б.Д. Паригіна, Є.В. Сидоренко, Т.А. Солтіцкої, Н.Ю. Хрящового та ін. Однак, робіт, присвячених навчання комунікативній компетентності майбутніх менеджерів в умовах вузівської підготовки, практично немає.

Важливе для нашого дослідження наукове поняття «компетентність» отримало широке висвітлення в роботах Дж. Равена (один з перших глибоко висвітлив проблему професійної компетентності) і Л. Раю. У дослідженні використаний також актуальний для сучасної педагогіки компетентнісний підхід у навчанні, який всебічно розглядається в роботах Д.Г. Левитес, Н.Ф. Радіонової, Е.І. Соколової, А.П. Тряпціна. Наразі розрізняються і описуються в працях Е.А. Соколовської, Г.С. Сухобської, Л.А. Чистякової, Т.В. Шадріної, Т.А. Щербакової різноманітні види професійної компетентності, у тому числі в процесі підготовки менеджерів І.В. Гришиної, В.В. Дудникова, С.В. Кірдякіної, В.І. Нефедової, Л.І. Фішмана та ін.

Комунікативна компетентність, починаючи з 70-х років ХХ століття, розглядається як складова професійної компетентності у вітчизняних працях Г.М. Андрєєвої, Ю.М. Ємельянова, Б.Д. Паригіна тощо. Водночас, аналіз літератури та наукових праць дозволяє констатувати відсутність сучасних досліджень, присвячених комплексному розгляду змісту і специфіки комунікативної компетентності менеджерів у нових соціально-економічних умовах та її ролі у становленні їх як професіоналів, а також способів і засобів його розвитку курсантами, які навчаються професії менеджера.

Мета статті: представити механізм формування комунікативної компетентності менеджерів шляхом впровадження тренінгових технологій як сучасного світового педагогічного інструментарію. Виявити й обґрунтувати структуру і зміст педагогічної технології, що забезпечує розвиток комунікативної компетентності майбутніх менеджерів.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку з соціально-економічними змінами в Україні та світі, спостерігається якісно інший підхід до освітнього процесу, враховуючи професійну підготовку менеджерів управління. Сутність змін пов'язана з переходом від авторитарного стилю ділової взаємодії, який заснований на принципах єдиноначальності, управлінського процесу «зверху - вниз», до демократичного стилю ділової взаємодії, який базується на відносинах співробітництва.

Сучасна філософія управління ґрунтується на визнанні першорядної ролі професіонала в розвитку організації, що вимагає від оператора особливо складних систем управління прояву соціального інтелекту й високого рівня комунікативної компетентності.

У сучасній психолого-педагогічній літературі навчати комунікативній компетентності пропонується не тільки традиційними методами, але й за допомогою інтерактивних технологій, зокрема, застосовуючи тренінги, спрямовані на її розвиток компетентності в умовах взаємодії.

Актуальність дослідження визначається необхідністю вирішення протиріч між вимогами сучасних організацій до комунікативної компетентності менеджерів і невідповідним методичним змістом навчальних програм і технологій навчання, що здійснюють формування й розвиток комунікативної компетентності майбутніх менеджерів.

Відомо, що активне впровадження нових технологій, глобалізація соціально-економічного простору, підвищення значущості інформаційного ресурсу, зростання конкуренції на національних і світових ринках - ці та чимало інших факторів змушують менеджмент організацій інтенсифікувати пошук факторів досягнення конкурентних переваг, серед яких рівень професійних компетенцій менеджера займає особливе місце. Усе це говорить про те, що існує необхідність вирішення проблеми невідповідності професійних компетенцій випускників вимогам ринку праці.

Комунікативна компетентність – це здатність застосувати в конкретному спілкуванні знання мови, способи взаємодії з оточуючими й віддаленими людьми та подіями, навички роботи у колективі, володіння різними соціальними ролями.

Отже, під комунікативною компетентністю менеджера розуміють здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми – членами колективу, клієнтами, авіаційними службами та структурами, а також певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування. Вона передбачає уміння змінювати глибину і коло спілкування, розуміти і бути зрозумілим для партнера по спілкуванню.

Комунікативна компетентність формується в умовах безпосередньої взаємодії, тому є результатом досвіду спілкування між людьми. Цей досвід набувається не тільки у процесі безпосередньої взаємодії, а також опосередкованої, у тому числі з літератури, театру, кіно, з яких людина отримує інформацію про характер комунікативних ситуацій, особливості міжособистісної взаємодії і засоби їх вирішень. У процесі опанування комунікативної сфери людина запозичує з культурного середовища засоби аналізу комунікативних ситуацій у вигляді словесних і візуальних форм. Крім того, у дослідженнях, присвячених інтерактивним технологіям навчання комунікації, недостатньо розглядається тренінг як педагогічна технологія, здатна реалізовувати в навчанні компетентнісний підхід у комунікативній підготовці: недостатньо досліджені характерні технологічні принципи побудови тренінгового заняття, мало розглядаються питання досягнення результативності.

Перед вищими навчальними закладами гостро постають проблеми, пов'язані з підвищеними вимогами роботодавців до рівня підготовки випускників вузів, їхньої конкурентоспроможності на ринку праці. Реалізований у цей час стандарт вищої професійної освіти другого покоління, в основі фахівця, що має кваліфікаційну модель, не забезпечує необхідної якості утворення. Альтернативою традиційної предметно-значущої моделі фахівця є модель, побудована на основі компетентнісного підходу, результати навчання якої описуються через компетенції (компетентності). Сучасна наука розвивається в сторону поглиблення спеціалізації. Такий підхід дозволяє виховувати грамотних фахівців у певній галузі, проте водночас різко обмежує можливості роботи в інноваційних сферах і проектах, що вимагають постійної міждисциплінарної взаємодії. Не менш важливим є визначене підвищення рівня горизонтальної мобільності в кар'єрі сучасних менеджерів: середня тривалість роботи в одній організації, в одній предметній сфері постійно знижується. У цих

умовах ключовою компетенцією є здатність швидко адаптуватися до нового середовища, працювати в рамках складнофункціональної команди.

Високий рівень комунікативних зв'язків у професійній діяльності фахівця економічного профілю визначає специфіку педагогічного процесу вузу економічного профілю, що проявляється в спрямованості його компонентів на розвиток комунікативної компетентності студентів як розвиваючої інтегративної здатності майбутніх фахівців.

Вивчення психолого-педагогічної літератури з проблем навчання та виховання фахівців економічного профілю, навчальних планів і програм економічних спеціальностей, умов підготовки майбутніх фахівців у вузі дозволяють виділити особливості професійної підготовки студентів економічних спеціальностей: інтегрований характер знань; аналітико-прогностичний характер навчально-пізнавальної діяльності студентів; професійну мобільність, інформаційно-технологічну компетентність; комунікативну компетентність.

Для фахівців економічного профілю комунікативна компетентність є складовою частиною професійної компетентності та необхідною умовою професіоналізму.

Відповідно до цілей і завдань дослідження уточнено понятійний апарат, виявлена сутність понять «компетентність», «компетенція», «комунікативна компетентність», «комунікативна компетентність студентів економічних спеціальностей».

У результаті аналізу названих понять, досліджених різними авторами (Б.Г. Ананьєв, Г.М. Андрєєва, І.А. Багачок, Н.В. Бордовська, С.М. Вишняков, А.Б. Звіринцев, М.С. Каган, О.О. Леонтєв, Л.М. Митіна, А.А. Мурашов, В.Н. Панкратов, В.Н. Панфьоров, А.А. Реан, І.А. Стернін, Н.І. Ше-Вандін, В.М. Шепель та ін.), а також використовуючи концептуальні основи міжнародних ситуацій в освіті було встановлено, що компетентність - це здатність виконувати професійні обов'язки у відповідному певному стандарті реальної робочої обстановки, тобто визначення компетентності припускає оцінку дій, які виконує людина, демонструючи, що вона може працювати за визначеними стандартами.

Коли людина успішно вирішує завдання за визначеними стандартами, компетентність вважається досягнутою (тобто людина вважається компетентною).

Комунікативна компетентність – це реалізація певної сукупності комунікативних знань, умінь і навичок, соціальних норм, ціннісних орієнтирів у своїй професійній діяльності, творчий потенціал саморозвитку. Комунікативна компетентність студентів економічних спеціальностей – здатність демонструвати міжособистісні та комунікативні навички, ціннісні орієнтації, пов'язані зі специфікою майбутньої професійної діяльності, формується у вузі з урахуванням тенденцій сучасної економічної освіти й ділового та міжособистісного спілкування, що проявляються у процесі.

Опираючись на дослідження Е.М. Алифанової, Л.П. Кистанової, І.В. Куламихіної, Е.Р. Сизової, Е.В. Стафєєвої, Т.А. Ходюкової та ін., у структурі комунікативної компетентності виділені складові: перша визначає прояв комунікативної компетентності безпосередньо у спілкуванні (знання про закономірності спілкування, про свої комунікативні властивості і комунікативні властивості інших людей) і поведженні людини – безпосередні дії в акті комунікації (уміння й навички спілкування); друга включає комунікативні цінності, пов'язані зі специфікою майбутньої професійної діяльності.

У структурі професійної компетентності виділяють ключові, базові й спеціальні компетентності. Аналіз економічних спеціальностей показав, що комунікативна компетентність не представлена готельним блоком. У дослідженні встановлено, що ця компетентність мобільна, варіативна, застосовна в будь-якій ситуації, що дозволяє вважати її ключовою для економічної діяльності.

Особлива роль у процесі розвитку комунікативної компетентності студентів економічних спеціальностей виділяється педагогічним умовам, що забезпечують результативність цього

процесу. У рамках дослідження під педагогічними умовами розвитку комунікативної компетентності ми розуміємо сукупність заходів, спрямованих на здійснення процесу розвитку комунікативної компетентності з використанням педагогічної технології.

До них належать:

- 1) розробка моделі розвитку комунікативної компетентності;
- 2) проектування змісту й структури комплексу тренінгів розвитку комунікативної компетентності;
- 3) конструювання педагогічної технології розвитку комунікативної компетентності;
- 4) посилення на особисто-дійовий підхід;
- 5) формування мотиваційно-ціннісного відношення студентів до комунікативної діяльності;
- 6) наявність діагностуючих цілей навчання;
- 7) комплексне використання активних методів навчання;
- 8) організація й моніторинг процесу розвитку комунікативної компетентності.

У навчальному процесі за програмами постійно діючих семінарів одним із видів навчальних занять з теоретичної підготовки є тренінги. Тренінг – це форма навчального заняття, покликана підібрати, закріпити, зробити звичайними прийоми і способи дій з ефективного виконання функцій професійної діяльності.

Застосування тренінгової системи навчання переконує, що це є спосіб реалізації активної моделі навчання менеджерів управління. Тренінги стимулюють пізнавальну активність і самостійність курсантів, тут курсант є суб'єктом навчання. Створюються такі комфортні умови, за яких кожен курсант відчуває свою успішність й інтелектуальну спроможність при відпрацюванні конкретного питання тематики занять.

Тренінги дають змогу керівнику заняття побачити курсантів з іншого боку. Якщо на групових заняттях курсант буває пасивний, то при тренінгах вражає нестандартним мисленням, здатністю приймати рішення у розв'язанні складних проблемно-ситуаційних завдань.

У процесі тренінгу навчання відбувається за умов постійної активної взаємодії між курсантом та керівником заняття. Найпоширенішим у практиці є індивідуальний тренінг. Він направлений на відпрацювання і закріплення курсантами нормативів або індивідуальних дій і навичок. Такий вид тренінгу проводиться в групах до 5 осіб.

Тренінгова система вчить курсантів бути більш демократичними, відкрито спілкуватись з іншими слухачами, критично мислити, приймати продумані рішення.

Слід зазначити, що тренінгові технології є важливою складовою інтерактивного навчання. Як наголошує П.Бавіна, це технології, які доцільно розглядати в контексті діяльнісного навчання, вони спираються на основні принципи ігрового моделювання (ефекта, вправи, асоціації, спілкування, досягнення очікуваних результатів тощо), а головне, є збалансованими за рахунок традиційних та нетрадиційних імітаційних методів навчання. Як показує досвід, найбільш доцільним є використання тренінгових технологій у процесі колективної роботи.

Оскільки лекції та інші традиційні методи дають змогу розширити коло знань, натомість тренінги уможливають зміни поведінки. Сенс впровадження тренінгового навчання можна пояснити виконуваними функціями: навчальна – засвоєння дисципліни й формування необхідних умінь і навичок; розвивальна – створення умов для розкриття творчого потенціалу й розвиток індивідуальних здібностей; мотивувальна – налаштування на активне навчання й психологічну готовність для засвоєння великих обсягів інформації;

комунікативна – становлення й розвиток контактів між слухачами, формування прагнення до співпраці з високим рівнем довіри й сприйняттям інших членів команди; релаксаційна – зняття емоційної напруги, викликаного навантаженням на нервову систему в процесі інтенсивного навчання.

Загалом тренінг – це метод групової навчальної діяльності, коли в лабораторних умовах засобами спеціальних вправ, спрямованих на відтворення, виконання й аналіз ситуацій, в учасників не тільки формуються професійні уміння й навички, але й створюються умови для професійного розвитку. Отже "занурення" у професійні ситуації в лабораторних умовах сприяє осмисленню вже існуючого професійного досвіду та формуванню нового професійного досвіду, що повністю відповідає основним принципам навчання дорослої людини.

Окрім того, під час проведення тренінгу використовуються інтерактивні технології і методи, які реалізують й інші принципи навчання курсантів, що враховують особливості і вимоги андрагогічної моделі навчання. У цьому контексті доцільно зазначити, що тренінг, спрямований на набуття практичних умінь і навичок, передбачає активну позицію тих, хто навчається, а відтак цей метод дозволяє урахувати право дорослої людини на вибір й прийняття рішень, методи праці, потреби в обґрунтуванні необхідності вивчення нової інформації та її інтегруванні з наявним професійним і життєвим досвідом, вимоги практичної спрямованості навчання.

Використання тренінгових технологій у процесі професійної підготовки менеджерів особливо складних систем управління, передусім, сприяє практичній підготовці, уможливаючи застосування здобутих знань в реальних умовах. Проте, слід наголосити, що можливості тренінгу є значно ширшими, оскільки використання цієї технології сприяє не лише розвитку операціональної, але й когнітивної та емоційної сфер особистості та професіонала.

Висновок. Отже, посилаючись на вищевикладене слід, резюмувати, що наразі існує проблема вищої економічної освіти, що полягає в невідповідності підготовки майбутнього менеджера у процесі професійної підготовки сучасним вимогам ринку праці до функціональних і особистісних характеристик суб'єкта трудової діяльності.

Ретроспективний аналіз теоретичних і практичних підходів і методів навчання в різних вузах України та Європи показав, що вдосконалення процесу розвитку комунікативної компетентності студентів є актуальним і вимагає проектування й конструювання педагогічної технології. Це забезпечує вирішення завдання шляхом впровадження тренінгових технологій у навчальний процес.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарева Л.І. Навчальний тренінг як засіб професійної підготовки майбутніх менеджерів організацій в економічних університетах : автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л.І. Бондарева – Київ, 2006. – 21 с.
2. Пономаренко В.С. Проблеми підготовки компетентних економістів та менеджерів в Україні [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://competence.in.ua/2-1-conception-of-a-competence-based-approach#more-373>
3. Психогимнастика в тренінге / Под ред. Н. Ю. Хрящевой. – СПб. : Речь. Институт Тренінга, 2006.
4. Торн К. Тренінг. Настольная книга тренера / Кейн Торн, Давид Маккей. Спб. : Питер, 2001. – 208 с. – (Серия «Эффективный тренинг»)

5. Тренінгові технології навчання з економічних дисциплін : навч. посібн. / Г.О. Ковальчук, Н.Ю. Бутенко, М.В. Артюшина та ін. ; За ред. Г.О. Ковальчук. – К. : КНЕУ, 2006. – 320 с.

REFERENCES

1. Bondareva L.I. Navchal'nyj trening jak zasib profesijnoi' pidgotovky majbutnih menedzheriv organizacij v ekonomichnyh universytetah: avtoref. dys. na zdobuttja nauk, stupenja kand. ped. nauk: spec. 13.00.04 «Teorija i metodyka profesijnoi' osvity» / L.I. Bondareva - Kyi'v, 2006. - 21 p.
2. Ponomarenko V. S. Problemy pidgotovky kompetentnyh ekonomistiv ta menedzheriv v Ukraini [Elektronnyj resurs]. - Rezhym dostupu : <http://competence.in.ua/2-1-conception-of-a-competence-based-approach#more-373>
3. Psyhogymnastyka v trenynge / Pod red. N. Ju. Hrijashhevoj. - SPb. : Rech'. Ynstitut Trenynnga, 2006.
4. Torn K., Makkej D. / Kejn Torn, Davyd Makkej. Trenyng. Nastol'naja knyga trenera. Spb.: Pyter, 2001. - 208 s. - (Seryja «Effektyvnij trenyng»)
5. Treningovi tehnologii' navchannja z ekonomichnyh dyscyplin: navch. posibn. / G.O. Koval'chuk, N.Ju. Butenko, M.V. Artjushyna ta in.; Za red. G.O. Koval'chuk. K.:KNEU, 2006. – 320 p.

УДК 371.314

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ТА ПРОФЕСІЙНІ КОМПЕТЕНЦІЇ: ДИСКУСІЇ НАУКОВЦІВ ТА ПРОФЕСІОНАЛІВ

Яблочнікова І. О., к. пед. н.

*Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України, вул. Бастіонна, 9,
м. Київ, Україна*

irayablochnikova@mail.ru

У статті автором здійснено системний аналіз підходів стосовно тлумачення змісту та сутності понять «професійна компетентність» і «професійні компетенції» низкою педагогів-науковців, а також представниками спільноти роботодавців. Зазначено відмінності таких тлумачень та трактовки понять в офіційних документах, що регламентують діяльність у сфері вищої освіти України. Реалізовано спробу авторського трактування сутності цих важливих для педагогічної науки категорій.

Ключові слова: вища професійна освіта, професійна компетентність, професійні компетенції, компетентнісний підхід.

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ И ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЕ КОМПЕТЕНЦИИ: ДИСКУССИИ ИССЛЕДОВАТЕЛЕЙ И ПРОФЕССИОНАЛОВ

Яблочникова И. О.

*Інститут вищого образования Национальной академии педагогических наук Украины,
ул. Бастионная, 9, г. Киев, Украина*

irayablochnikova@mail.ru

В статье автором реализован системный анализ подходов к трактовке содержания и сущности понятий «профессиональная компетентность» и «профессиональные компетенции» рядом педагогов-исследователей, а также представителями сообщества работодателей. Обозначены отличия таких трактовок и трактовок указанных выше понятий в официальных документах, которые регламентируют деятельность в сфере